

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

2023 05 11
NSMOT 2023/07

Nacionalinis skurdo mažinimo tinklas teikia pastabas dėl Lietuvos ateities vizijos (valstybės pažangos strategijos) „Lietuva 2050“ teksto projekto:

I. Žmogaus teisės

Stipri, nuolat vystoma žmogaus teisių apsauga – stiprios demokratinės valstybės pagrindas. Atsižvelgiant į preambulėje rašytą grėsmę dėl autokratijos, ypač svarbu, kad žmogaus teisės būtų gerbiamos ir ginamos. Siekiant auginti brandžią demokratiją, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas pagrindiniam jos bruožui - žmogaus teisių apsaugai. Veiksmingai įgyvendintos žmogaus teisės ir laisvės padeda užtikrinti demokratines vertybes, stiprina taiką, saugumą, demokratinę visuomenę, užkerta kelią agresijai, humanitarinėms krizėms bei mažina nusikalstamumą ir diskriminaciją. Vis dėlto, visame dokumente mažai apžvelgiami žmogaus teisių principai. Neįtraukus žmogaus teisių kaip horizontalaus principo (14 psl. 1 pav.) arba jo nederinant su technologijomis kyla rizika, kad imsime vis labiau tarnauti technologijoms. Tuo tarpu etika, pagarba žmogui ir jo (skaitmeniniam) saugumui ateityje bus vis svarbesni. Vis labiau skaitmenizuojantis ekonomikai, žmogaus teisių apsauga turi būti viena iš svarbiausių teisių, kurias reikėtų ginti.

II. Socialinė apsauga ir socialinė sanglauda

Skurdas, socialinė atskirtis ir nelygybė - tai opiausios Lietuvos problemos, kurios riboja tvarų ir visapusišką šalies augimą. Lietuvoje skurdo rizikos lygis jau daugelį metų svyruoja apie 20 proc. Kas penktas Lietuvos gyventojas dėl pajamų stygiaus negali gyventi pilnaverčio gyvenimo, tobulėti, dalyvauti socialiniame gyvenime, realizuoti savo potencialo ir taip aktyviai prisidėti prie šalies kūrimo. Tai daugiausia bedarbiai, senatvės pensininkai, asmenys, kurių veikla dėl sveikatos sutrikimų buvo apribota, vieniši žmonės, ypač vieniši tėvai. Skurdas neigiamai veikia sveikatą ir ilgainiui turi psichologinių pasekmių, riboja pažeidžiamų asmenų galimybes. Švietimas, sveikatos priežiūra ir socialinė apsauga – trys svarbūs valstybės komponentai, kurių darnus veikimas turėtų ne tik sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį, bet ir veikti prevenciškai. Sveikintina, kad strategijoje nemažas dėmesys yra skiriamas švietimo bei sveikatos apsaugos tobulinimui ir šios sritys yra integruojamos į Lietuvos ateities viziją, vis dėl to skurdo ir socialinės atskirties mažinimas nėra išskiriamas kaip vienas iš pagrindinių strateginių tikslų formuojant ateities Lietuvą ir yra nustumiamas į antraeilį kitų tikslų planą. Svarbu suprasti, kad skurdas žaloja visą visuomenę – skaldo socialinį solidarumą ir pasitikėjimą, atneša nerimą ir nesaugumą, iššvaisto skurstančių asmenų potencialą, o tai neišvengiamai drekina demokratijos pamatus. Strategijoje taikliai įvardinami iššūkiai, susiję su didėjančia klimato kaita, senstančia visuomene, migracija, geopolitiniais pokyčiais, augančia technologine pažanga ir su ja sekančiomis milžiniškomis socialinėmis problemomis. Neabejotinai su dideliais iššūkiais susidurs socialinės apsaugos sistema bei pažeidžiamos gyventojų grupės. Svarbu

socialinės apsaugos sistemos stiprinimą įtraukti į prioritetinius strateginius tikslus, nes būtent adekvati ir universali socialinė apsauga gali apsaugoti žmones nuo skurdo.

Lietuvos ateities vizijoje “Lietuva 2050” taip pat svarbu kalbėti apie socialinės sanglaudos užtikrinimą. Be jos dalis žmonių liks paraštėse, nesiidentifikuos su valstybe, nebus išnaudotas visų, tame tarpe ir pažeidžiamų asmenų, potencialas prisidėti prie valstybės kūrimo. Dokumente svarbu akcentuoti įvairių socialiai pažeidžiamų grupių integracijos klausimus. Lietuvos ateities vizijoje ypatingai ignoruojami žmonių su negalia integracijos klausimai visose srityse.

1. 5 psl.: “Didėjantis demografinis disbalansas Lietuvoje kurs poreikį didinti vyresnių žmonių aktyvumą ir užimtumą. Tam reikės ne vien geresnės senstančių gyventojų sveikatos priežiūros, bet ir atitinkamų pokyčių darbo rinkoje bei švietimo sistemoje.”

Siūlytume koreguoti: “Didėjantis demografinis disbalansas Lietuvoje kurs poreikį didinti vyresnių žmonių aktyvumą ir užimtumą. Tam reikės ne vien geresnės senstančių gyventojų sveikatos priežiūros, bet ir atitinkamų pokyčių **socialinės apsaugos** bei švietimo sistemoje.”

2. 12 - 13 psl.: “Lietuva, įgyvendinusi savo ateities viziją 2050-aisiais”

Siūlome įtraukti papildomą punktą: “**Ji yra šalis, kurioje yra stipri socialinė sanglauda. Skurdo rizikos lygis yra nykstamai žemas. Pažeidžiamos žmonių grupės sulaukia savalaikės pagalbos, atitinkančius jų poreikius ir įgalinančius veikti savarankiškai. Poreikius atitinkanti pagalba teikiama visuose gyvenimo tarpsniuose nuo gimimo iki senatvės, susidūrus su iššūkiais, kurių asmuo pats nepajėgus išspręsti. Vaikams, ypač iš pažeidžiamų šeimų, teikiamas savalaikis visapusiškas ugdymas, apimantis ir socialinių kompetencijų auginimą, jaunuoliams iš nepalankios aplinkos teikiamos palydimosios globos paslaugos, skatinant juos gyvenime veikti savarankiškai ir atsakingai, žmonėms su negalia teikiamos kompleksinės individualizuotos paslaugos, nuo įgūdžių ugdymo iki pagalbos įsidarbinant ir savarankiško gyvenimo namų, senjorams senstančioje visuomenėje užtikrinamos jų poreikius atitinkančios paslaugos, siekiant žmogų išlaikyti kiek įmanoma ilgiau savarankiškai gyvenantį savo namuose.”**

3. 12 psl.: “Norime, kad Lietuva taptų tokia valstybe, kurioje žmonės rinktųsi kurti savo gyvenimą – ir kurti jį tokį, kurį patys būtų pasirengę ginti.”

Siūlytume papildyti: “**O pažeidžiami asmenys, dėl įvairių priežasčių negalintys savarankiškai kurti savo gyvenimą, per socialinę apsaugą būtų įgalinti tai daryti.**”

4. 17 psl: “Pakitusi viešojo sektoriaus kultūra: jai būdingas kūrybiškumas ir naujų galimybių paieška, plačiau aprėpiantis žvilgsnis, geresnis tarpusavio bendradarbiavimas ir sąveika su kitais veikėjais.”

Siūlome papildyti: “**Tuo pačiu nėra pamiršamas skaitmeninis saugumas ir yra stiprinamas atsparumas skaitmeniniams iššūkiams. Skiriamas deramas dėmesys rizikoms ir grėsmėms, kurios iškyla skaitmeninėje erdvėje, sukurti pažangūs skaitmeninio saugumo mechanizmai skirti apsaugoti Lietuvos vartotojus. Technologinės priemonės yra pritaikytos asmenims su specialiaisiais poreikiais, o negebantys naudotis technologijomis nėra paliekami paribiuose.**”

5. 17 psl.: “Lietuvoje sudarytos sąlygos kultūros įvairovei reikštis viešajame gyvenime. Kultūros potencialas pasitelkiamas demokratinės savimonės ugdymui, bendruomenių saitų stiprinimui, santykio su tapatybe apmąstymui, ateities kūrimui. Nuo mažens ugdomos asmens kūrybinės kompetencijos ir profesionaliosios kultūros poreikis, atsižvelgiant į tai, kad tarp profesionaliosios ir kasdienės kultūros yra daug laiptelių bei įvairovės. Lietuvoje nebėra teritorinės kultūrinės atskirties, **skurdo rizikos lygis yra nykstamai žemas**. Valstybė yra sudariusi sąlygas žmonėms įsitraukti į kultūrinės veiklas, kurios suprantamos kaip viena iš gero gyvenimo sąlygų.”
6. 20 psl.: “sąlygų, reikalingų saugiam ir sveikam gyvenimui, užtikrinimas ir plėtra, įsipareigojant **užtikrinti pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms reikiamą finansinę pagalbą**, suteikti visiems prieigą prie jų poreikius atitinkančių viešųjų paslaugų, kelti bendrąjį socialinės gerovės standartą šalyje ir įtraukti bendruomenes į daugiasluoksni socialinio saugumo tinklo, apimančio socialinę, sveikatos ir švietimo sritis, formavimą.”
7. 24 psl.: “būti profesijų, karjerų ir talentų įvairovę vertinančia ir puoselėjančia erdve, kurioje kiekvienas žmogus gali atrasti ir išnaudoti savo potencialą.”
Siūlome papildyti, nes daliai pažeidžiamų grupių prieigą prie profesijos ir darbo rinkos nėra savaiminis procesas, bet reikalaujantis intensyvių paslaugų teikėjų, tame tarpe ir NVO, bei darbo rinkos dalyvių įsitraukimo ir pažeidžiamų grupių įgalinimo profesinėje erdvėje: “būti profesijų, karjerų ir talentų įvairovę vertinančia, puoselėjančia **ir įgalinančia** erdve, kurioje kiekvienas žmogus gali atrasti ir išnaudoti savo potencialą.”
8. 25 psl.: “Valstybė yra pajėgi suvaldyti socialinę nelygybę. Efektyvios viešosios paslaugos, įskaitant prieinamą švietimą bei mokymąsi visą gyvenimą, užtikrina lygias galimybes ir didelį socialinį mobilumą. Pakankami valstybės biudžeto išteklių ir jautri socialinės apsaugos politika mažina pajamų nelygybę bei skurdo riziką, taip pat ir tarp vyresnio amžiaus gyventojų. Socialinės nelygybės problemos, atsižvelgiant į teritorinės atskirties dimensiją, sprendžiamos tokiomis priemonėmis kaip tikslinės intervencijos ir regionų ekonominio potencialo stiprinimas.”
Nėra aišku, kodėl dokumente yra išskiriama viena tikslinė grupė. **Siūlome kalbėti ne tik apie vyresnio amžiaus gyventojus, bet apie visas socialiai pažeidžiamas grupes.**
9. 26 psl.: “Atsakingos bei socialiai ir ekologiškai tvarios ekonomikos plėtros srityje”.
Siūlome šią dalį papildyti punktu: “**Plėsi įtraukias darbo vietas, pritaikytas pažeidžiamoms grupėms - žmonėms su negalia, jų artimiesiems, mažiau galimybių turinčiam jaunimui ir kitiems.**”
10. 29 psl.: Siekiant išvengti priešišku valstybių neigiamos įtakos valstybei, svarbu nustatyti tikslus, stiprinančius visuomenės atsparumą, todėl “Užsienio politikos įtraukimo sritį” **siūlome** papildyti punktu:
Augins visuomenės atsparumą: didins socialinį solidarumą, mažins nelygybę ir žemą toleranciją įvairovei, didins viešojo valdymo pajėgumus reaguoti į krizes ir gyventojų informacinį raštingumą, stiprins psichikos sveikatą ir kt.

11. 32 psl.: “Subalansuoto ir darnaus teritorijos vystymo sritį” **siūlome** papildyti punktu: **Plėtos viešąjį transportą jį pritaikant žmonėms, turintiems sveikatos sutrikimų.**

III. Bendruomenės

Atkreipiame dėmesį, kad bendruomenės, vadovaujantis LR Nevyriausybinų organizacijų plėtros įstatymu yra priskiriamos NVO. Strategijoje bendruomenė apibrėžiama tradiciškai, t.y. vienijama teritoriniu ir tautiniu principu. Tokiu būdu nuošalyje paliekamos įvairios visuomenės grupės, jų skirtingi telkimosi ir bendraveikos būdai ir formos. Tokia bendruomenės samprata nepriimtina ir neveikianti tarp jaunesnių kartų žmonių, miestų ir didmiesčių gyventojų, norinčių spręsti platesnes (globalesnes) problemas. Todėl siūlome keisti (išplėsti) bendruomenės apibrėžimą, akcentuojant bendrystės idėją plačiaja prasme, t. y. tuos, kurie telkiasi į socialinius tinklus ar neformalias grupes, vedini bendrų interesų, siekių ar pomėgių (12 psl. 3 pastraipa). Nesiidentifikuodama su siaura sąvoka, visuomenė neįsitrauks ir nedalyvaus valstybės bendrakūrybos procesuose.

1. 12 psl.: “Bendruomeniškumas – viena iš pagrindinių šios strategijos rengimo metu išryškėjusių vertybių, šalia tapatybės išsaugojimo, laisvės ir lygybės, pagarbos ir teisingumo (...)”
Siūlome keisti: “**Bendrystė** – viena iš pagrindinių šios strategijos rengimo metu išryškėjusių vertybių, šalia tapatybės išsaugojimo, laisvės ir lygybės, pagarbos **įvairovei** ir teisingumo (...)”.

IV. Nevyriausybinų organizacijų įtraukimas

Puoselėjant ir plėtojant pilietiškumą, demokratinėje visuomenėje ypatingai svarbu suteikti galimybę visiems norintiems dalyvauti politinėje bei pilietinėje veikloje. Siekiant didinti visuomenės pasitikėjimą, stiprinti jos bendradarbiavimą su valstybės institucijomis, svarbu kuo plačiau įtraukti nevyriausybines organizacijas (toliau - NVO), kurios yra pilietinės visuomenės pagrindas ir svarbus demokratinės valstybės raidos ramstis. NVO aktyviai prisideda prie žmogaus teisių puoselėjimo ir gynimo, stiprina orumo ir pagarbos raišką visuomenėje, gerina gyvenimo sąlygas ir padeda tiems žmonėms, kuriems pagalba yra labiausiai reikalinga. Nevyriausybines organizacijas užima svarbią vietą kiekvienos demokratinės šalies politikoje, jos ne tik veikia įgalindamos pažeidžiamiausias visuomenės grupes, bet yra tarpinė grandis tarp valstybės institucijų ir visuomenės, tarp viešojo ir privataus sektorių. Pagal Nacionalinio pažangos plano tikslus, iki 2030 m. bendruomenėms ir nevyriausybiniams organizacijoms turi būti perduota apie 30 proc. viešųjų paslaugų teikimo. Taigi, NVO, atstovaujančios pilietinę visuomenę, turi nuosekliai būti stiprinamos ir įtraukiamos į valstybės bendrakūrybą. Vis dėl to, visame dokumente NVO silpnai įtraukiamos ateityje sprendžiant socialines problemas ir teikiant viešąsias paslaugas, nors būtent NVO gali tikslingiausiai atliepti įvairius gyventojų poreikius ir turi didelį pasitikėjimą tarp visuomenės. Jau dabar NVO yra stiprūs paslaugų teikėjai ir teikia daug įvairių ir visuomenę įgalinančių paslaugų, todėl svarbu, kad kalbant apie socialinių paslaugų teikimą nebūtų ignoruojamos nevyriausybines organizacijos.

1. 13 psl.: Laisvų ir atsakingų žmonių bendruomenė, nes esame išsilavinę, atsparūs (pasirengę ateičiai) ir gebantys veikti kartu. Kiekvienas žmogus yra atsakingas už savo visapusį

išsilavinimą, integralią raidą, o šiame kelyje jį lydi šeima, bendruomenė ir valstybė. Jis geba prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, gali laisvai rinktis gyvenimo kelią, pasirūpinti savimi ir yra atidus kitam. Prireikus jis gali atsiremti į savo bendruomenę, kuri paremta sugyvenimo ir kartų solidarumo principais. Valstybė rūpinasi žmonių teisės į socialinę gerovę ir lygių teisių visiems užtikrinimu, teikia pagalbą pažeidžiamoms visuomenės grupėms.

Siūlome: “bendruomenes” keisti į platesnes sąvokas:

“Laisvų ir atsakingų žmonių **visuomenė**”

“šiame kelyje jį lydi šeima, asmens **socialinis tinklas** ir valstybė”

2. 16 psl.: “Valdžios institucijos geba nustatyti strateginius prioritetus ir nuosekliai juos įgyvendinti, bendradarbiaudamos su kitais politinės sistemos veikėjais.”

Siūlome: “Valdžios institucijos geba nustatyti strateginius prioritetus ir nuosekliai juos įgyvendinti, bendradarbiaudamos **pilietine visuomene** ir kitais politinės sistemos veikėjais”.

3. 20 psl.: “sąlygų, reikalingų saugiam ir sveikam gyvenimui, užtikrinimas ir plėtra, įsipareigojant suteikti visiems prieigą prie jų poreikius atitinkančių viešųjų paslaugų, kelti bendrąjį socialinės gerovės standartą šalyje ir įtraukti bendruomenes į daugiasluoksnio socialinio saugumo tinklo, apimančio socialinę, sveikatos ir švietimo sritis, formavimą.”

Siūlome koreguoti: “sąlygų, reikalingų saugiam ir sveikam gyvenimui užtikrinimas ir plėtra, įsipareigojant **užtikrinti socialiai pažeidžiamoms grupėms bazinius poreikius**, suteikti visiems prieigą prie jų poreikius atitinkančių viešųjų paslaugų, kelti bendrąjį socialinės gerovės standartą šalyje ir įtraukti **nevyriausybinės organizacijas** į daugiasluoksnio socialinio saugumo tinklo, apimančio socialinę, sveikatos ir švietimo sritis, formavimą”.

4. 21 psl.: “Lietuvoje ugdoma savarankiška ir atspari asmenybė, kuri nebijo imtis iniciatyvos ir atsakomybės. Susiformavęs daugiasluoksnis socialinio saugumo tinklas ir įgalintos nevyriausybines organizacijas teikia žinojimą, kad prireikus žmogus gali gauti jo poreikius atitinkančią socialinę, finansinę ir sveikatos, įskaitant psichologinę, pagalbą. Stiprios bendruomenės leidžia gyventojams įsitraukti į bendras veiklas ir jaustis reikalingiems, taip didinant ir įvairių pažeidžiamų visuomenės grupių socialinę įtrauktį.”

Siūlome koreguoti: “Lietuvoje ugdoma savarankiška ir atspari asmenybė, kuri nebijo imtis iniciatyvos ir atsakomybės. Susiformavęs daugiasluoksnis socialinio saugumo tinklas ir įgalintos nevyriausybines organizacijas teikia žinojimą, kad prireikus žmogus gali gauti jo poreikius atitinkančią socialinę, finansinę ir sveikatos, įskaitant psichologinę, pagalbą. Stiprios **pilietinės visuomenės organizacijos** leidžia gyventojams įsitraukti į bendras veiklas ir jaustis reikalingiems, taip didinant ir įvairių pažeidžiamų visuomenės grupių socialinę įtrauktį.”

V. Socialinės ekonomikos skatinimas bei žaliųjų darbo vietų kūrimas

Lietuvą konstruojant kaip inovatyvią, žiniomis, kūrybingumu ir technologijomis grįstą, konkurencingo ir socialiai atsakingo verslo šalį, kuri prisideda prie globalių ir vietos problemų sprendimo, svarbu kalbėti apie socialinės ekonomikos ir socialinio verslumo skatinimą, bei žaliųjų darbo vietų skirtinguose sektoriuose kūrimą visame dokumente. Taip pat, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas Lietuvos regionams, svarbu daugiau investicijų nukreipti į Vidurio ir Vakarų Lietuvą, kad

būtų mažinami ekonominiai, socialiniai ir teritoriniai netolygumai nuo Sostinės regiono. Miestų ir regionų vystymasis turi būti tvarus ir integruotas, grįstas konkretais regiono sprendimais dėl patrauklumo ir ekonominio potencialo didinimo, investicijų pritraukimo ir gyvenimo kokybės gerinimo.

NSMOT yra pasirengęs toliau bendradarbiauti kuriant Lietuvos ateities viziją “Lietuva 2050”. Prašome mus informuoti apie tolimesnę dokumento rengimo eigą ir įtraukti į tolimesnius svarstymus.

Direktorė Aistė Adomavičienė